

ΕΚΤΑΚΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 19ΗΣ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1999

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΥ

200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΕΝΝΗΣΗ
ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ JULES MICHELET (1798-1874)

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΑΝΤΕΠΙΣΤΕΛΛΟΝΤΟΣ ΜΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ Κ. ROGER MILLIEX

Ο JULES MICHELET
ΠΡΟΦΗΤΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΗΜΕΝΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Παιδί του λαού, γιός ενός ταπεινού Παρισινού τυπογράφου με έπισφαλή οικονομική κατάσταση που πήγε φυλακή για χρέη, ο μικρός Jules περνάει δύσκολα παιδικά χρόνια κι ακόμα γνώρισε τον υποσιτισμό. Μόνο που οι γύρω του, έντυπωση-σασμένοι από τις υπέρμετρες διαστάσεις του κεφαλιού του, προβλέπουν και προλένε για το αγοράκι μια ασυνήθιστη πνευματική έφεση και δύναμη. "Ας ποῦμε ακόμα ὅτι μεγαλώνει σ' ένα κομμάτι του λαϊκού Παρισίου όπου τὸν εὐαισθητοποιεῖ ὁ ἀπόηχος τῶν προσφάτων γαλλικῶν κιόλας κοσμοϊστορικῶν κοινωνικῶν συμβάντων που θὰ γίνει μιὰ μέρα ὁ μὲ λυρικό παλμό μοναδικὸς ἱστορικός τους.

Δὲν θὰ ἀργήσει ὅμως ἡ νεανική του συνάντηση μὲ τὴν Ἀρχαία Ἑλλάδα.

Ἀξιοσημεῖωτο ὅτι ἀπὸ τὰ πρῶτα βιβλία που πιάνει στὰ χέρια του εἶναι τὸ τότε φημισμένο «Λεξικὸ τοῦ Μύθου» που ἀπὸ τὸν περασμένο αἰῶνα συνέχεια ξαναδημοσιεύεται. "Ὅσο γιὰ τὸ σύνολο τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ἀνακαλύπτει στὰ 14-15 του χρόνια, μέσα ἀπὸ τὴν ἐπίσης φημισμένη φανταστική περιήγηση τοῦ «Νέου Ἀνάχαρση», ἔργο τοῦ σοφοῦ ἀββᾶ Barthélemy, τὸν ἴδιο Ἀνάχαρση τοῦ ὁποῖου ὁ Ρήγας Φερραῖος, γιὰ ἐθνομορφωτικούς λόγους, μετέφρασε ἕνα κεφάλαιο, ἕνα χρόνο πρὶν ἀπὸ τὸν τραγικὸ χαμό του.

Εὐτυχῶς ἡ κλασσική ἐκπαίδευση δὲν εἶναι ἀποκλειστικὸ προνόμιο τῆς εὐπορης τάξης. Εἰδικὰ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία που ἀποτελεῖ μιὰ κάπως ἀριστοκρατικὴ ἐπιλογή διαδίδεται ἀρκετὰ πλατιά ἀπὸ τὸ 1814 που βγαίνει ἡ Γραμματικὴ τῆς Ἀρχαίας

ἀπὸ τὸ φιλόλογο Jean-Louis Burnouf, πατέρα τοῦ μελλοντικοῦ λαμπροῦ ἀνατολιστῇ (orientaliste) Eugène Burnouf.

Τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1812 — ὁ μαθητὴς εἶναι τὴν 14 χρονῶν — βρέθηκε στὸ Λύκειο Charlemagne ἕνας ἐλληνιστὴς ὀνόματι Bazire νὰ τοῦ προσφέρει μιὰ πρώτη μύηση στὴν ἀρχαία γλῶσσα, ὅταν ἐτοιμαζόταν νὰ μπεῖ στὴν Τρίτῃ Τάξῃ στὸ Κολέγιο. Σιγά-σιγά προχώρησε ἡ γνωριμία του μὲ τὴν ἀρχαία γλῶσσα, σὲ σημεῖο πού νὰ μπορεῖ νὰ ἀναφέρει χωρία ὁλόκληρα στὰ ἐλληνικά ἀπὸ ἀρχαίους συγγραφεῖς. Ἐλληνικά διαβάζει καὶ συντροφιά μὲ τοὺς φίλους του.

Καὶ κάτι ποὺ ξαφνιάζει ἐμᾶς τοὺς σύγχρονους: ὁ μαθητὴς, ὕστερα φοιτητὴς Jules Michelet εἶναι πολὺ γρήγορα ἱκανὸς νὰ συνθέτει ἐλληνικοὺς στίχους, μόνον μὲ κάποια δυσκολία φαίνεται στὸ σωστὸ τονισμό. Καὶ κάτι πιὸ καταπληκτικόν: στὰ 23 του χρόνια μιὰ μέρα, μαζὶ μὲ τὸν ἀγαπημένο συμμαθητὴ του Poret, συνθέτουν ἐλληνικοὺς στίχους μὲ τὸ ἀπίστευτο, μικροσκοπικὸ θέμα: «Οἱ μύγες τοῦ Δάσους τῶν Βενσενῶν». Ἀμφιβάλλω ἂν θὰ βρίσκαμε σήμερα πολλοὺς ἐλληνιστές, σ' ὅλο τὸν κόσμον, ἱκανοὺς γιὰ ἕνα τέτοιο κατόρθωμα.!

Ἀπὸ τὸ 1819 — εἶναι ἡ χρονιά πού νεαρός, μετὰ τὴ λατινικὴ διατριβή του, ὑποστηρίζει τὴ γαλλικὴ διδακτορικὴ διατριβή του ἀφιερωμένη στὸν Πλούταρχο — ἔχουμε ἴσαμε τὸ 1829, τὸ «Ἡμερολόγιο τῶν ἀναγνώσεών» του καὶ διαπιστώνουμε ὅτι τὸν πρῶτο καιρὸ, ἐλληνικά εἶναι τὰ ἔργα πού τραβᾶνε σὲ πλειοψηφία τὴν προσοχή του: Ὁ Ὀμηρος, ὁ Πλάτωνας, οἱ Τραγικοί, εἰδικὰ ὁ Σοφοκλῆς, (ὁ συγγραφέας «qui me subjugue le plus puissamment») ἀλλὰ καὶ ὁ Αἰσχύλος τοῦ «Προμηθέα» μὲ τὴν αἰώνια συμβολικὴ σημασία. Ξεκινώντας ἀπὸ τὸ Σοφοκλῆ θὰ σκεφτεῖ νὰ γράψει μιὰ «Ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ ὅπως βρίσκεται στίς γλῶσσες», σχέδιο πού δὲν θὰ τὸ πραγματοποιήσῃ. Μιὰ μέρα τοῦ 1820, μὲ τὸ φίλο του Poret, τρεῖς ὥρες συνεχῆ μελετοῦν τὸ ἕνα τρίτο τῆς τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου. Ἀλλὰ ἀναφέρονται καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Ξενοφώντας, ὁ Θεόκριτος, ὁ Θουκυδίδης κυρίως πού τὸν ξεχωρίζει-θὰ συμφωνοῦσε σήμερα μαζὶ του ἡ κορυφαία μας ἐλληνίστρια καὶ ἀκαδημαϊκὸς κυρία de Romilly—καὶ σκοπεύει νὰ τὸν μεταφράσῃ. Συχνὰ ἐκφράζεται μὲ θαυμασμὸ καὶ συγκίνηση γιὰ τοὺς Ἀρχαίους: κλαίει διαβάζοντας τὸ τέλος τοῦ Φαίδωνα.

Ἄς ποῦμε ἀκόμα ὅτι ἡ ἐλληνομάθεια τοῦ Michelet δὲν σταματᾷ στὴν κλασσικὴ ἀττικὴ περίοδο: τὸν τραβάει καὶ ἡ ἐλληνιστικὴ ἐποχή, ὁ χριστιανικὸς πολιτισμός. Στὴν «Εἰσαγωγὴ στὴν παγκόσμια ἱστορία» πού δημοσίευσε τὸ 1831, ἀναφέρει μιὰ φράση ὁλόκληρη στὸ πρωτότυπο ἀπὸ γράμμα τοῦ Ἀγίου Ἰγνατίου, ἐπισκόπου Ἀντιοχείας. Ἄλλοι προχωρεῖ ἴσαμε τὸν Γρηγόριο Ναζιανζηνό.

Ἀπὸ τὸ 1828 γίνονται ὁλοένα πιὸ ἀραιεῖς οἱ μνεῖς ἀρχαίων καὶ ἀπὸ τὸ Μάρτη τοῦ '29, δηλώνει ὁ ἴδιος, ὅτι σταματᾷ τὸν συστηματικὸν κατάλογον τῶν βιβλίων πού

διαβάζει γιατί ἐπὶ τέλους βρῆκε τὸ δρόμο του. Ἐνῶ πρωτύτερα δίσταζε ἀνάμεσα στὴ φιλοσοφία, τὴν ἱστορία καὶ λογοτεχνία, τώρα ἀποφάσισε νὰ γίνεῖ ἱστορικός καὶ ἀπὸ ἑδῶ καὶ ἐμπρὸς τὰ ἀναγνώσματά του θὰ εἶναι εἰδικὰ καὶ θὰ ἀναφέρονται κυρίως στὴν ἱστορικὴ περίοδο ποὺ μελετᾶει καὶ προσπαθεῖ («ν' ἀναστήσει»), σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψή του γιὰ τὴν ἱστορικὴ γραφὴ, ὡς «ἀνάσταση τοῦ παρελθόντος» (la résurrection du passé).

Γενικά, πῶς φαίνεται στὸν νεαρὸ Jules ὅλος αὐτὸς ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος; Ἄν καὶ δὲν ταξίδεψε ποτὲ στὴν Ἑλλάδα, θὰ τὴν κοιτάζει συχνὰ πάνω στὸν χάρτη μᾶς καὶ ἔδωσε μιὰ λυρικὴ εἰκόνα τοῦ ἱεροῦ γεωγραφικοῦ χώρου: «Remarquez, sur ce corps admirable... cette imperceptible merveille de la Grèce, dans la variété heurtée de ses monts et de ses torrents, de ses caps et de ses golfes-dans la multiplicité de ses courbes et de ses angles si vivement et si spirituellement accusés. Regardez-la en face de la ligne immobile et directe de l'uniforme Egypte: elle s'agite et s'étire sur la carte, vrai symbole de la mobilité dans notre mobile Occident». (Παρατηρεῖστε, πάνω σ' αὐτὸ τὸ θαυμαστὸ σῶμα... αὐτὸ τὸ ἀσύλληπτο θαῦμα τῆς Ἑλλάδας, στὴν διακεκομμένη ποικιλία τῶν βουνῶν καὶ τῶν φαράγγιων της, τῶν ἀκρωτηρίων καὶ τῶν κόλπων της—στὶς ἀναρίθμητες καμπυλώσεις καὶ γωνίες της ποὺ ἔχουν σχεδιαστεῖ τόσο ζωντανὰ καὶ πνευματικά. Κοιτάξτε τὴν ἀπέναντι στὶς εὐθεῖες καὶ ἀκίνητες γραμμὲς τῆς ὁμοιόμορφης Αἰγύπτου: τινάζεται καὶ τραβιέται πάνω στὸ χάρτη, ἀληθινὸ σύμβολο τῆς εὐκινῆσας στὴν εὐκίνητη Δύση μας).

Πρὶν ἐγκαταλείψουμε τὴ θερμὴ ἑλληνομάθεια τοῦ Michelet, ἃς ποῦμε δύο λόγια, πέρα ἀπὸ τὴ γλῶσσα, γιὰ τὸν χαρακτηρισμὸ του γενικὰ τοῦ ἑλληνικοῦ μεγαλείου. Στὸν ἴδιο πανηγυρικὸ λόγο γιὰ τὴν «Ἐνότητα τῆς Ἐπιστήμης» ποὺ ἐκφώνησε στὸ τέλος τοῦ σχολικοῦ ἔτους, στὶς 17 Αὐγούστου τοῦ 1825, μπροστὰ στοὺς μαθητὲς τοῦ Κολλεγίου, τὸ λεγόμενον Discours de distribution des Prix κατὰ τὴν παράδοση, ποὺ ἦταν ἀκόμα ζωντανή στὰ νεανικά μας χρόνια, στὸν ἴδιο λόγο ὅπου ἐπαίνεσε τὴν «flexibilité» τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, διαβάζουμε τούτῃ τὴ σύντομὴ περιγραφή τοῦ Ἑλληνικοῦ Génie: «ζωερὴ φαντασία», «ἀγάπη τοῦ ὑπερφυσικοῦ», «εὐκόλῃ ἐφεση στὴν ἐξαρση». Καὶ γιὰ νὰ ὑπογραμμίσῃ τὸ διαφωτιστικὸ ρόλο ποὺ παίζουν οἱ Ἕλληνες ποιητὲς, γιὰ νὰ νιώσουμε τὴν ἐσωτερικὴ ἀρχαία ζωή, ρωτᾷ τοὺς μαθητὲς ποὺ τὸν ἀκοῦν: «Ἀραγε θὰ νιώθατε ὅλη τὴν ἀλήθεια τῶν ἀφηγήσεων τοῦ Θουκυδίδη, ἂν ὁ Ἀριστοφάνης δὲν σᾶς μετέφερε στὴν ἀγορὰ τῆς Ἀθῆνας καὶ δὲν σᾶς ἔκανε θεατὲς τῆς ἐπιπολαιότητος τοῦ Ἀλκιβιάδη καὶ τῆς αὐθάδειας τοῦ Κρέοντα;»

Νὰ ποῦμε ἀκόμα ὅτι ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ νέου οὐμανιστῆ παίρνει πιὸ προσωπικὸ τόνο, ὅταν σκέφτεται τὸν «θεῖο» Μάρκο Αὐρήλιο, καθὼς τὸν ἀποκαλεῖ, καὶ

τὸν κάνει «πνευματικό» του στήν καθημερινή ζωή, καὶ βιώνει ὁ ἴδιος τὶς «Σκέψεις» του γιὰ τὸ θάνατο καὶ τὸ μάταιο σωματικό ἔρωτα ποὺ τὸν περιγράφει στὸ Ἡμερολόγιό του, στίς 4 Αὐγούστου τοῦ 1820, μὲ τὰ λόγια τοῦ Στωϊκοῦ δασκάλου του: «Αὐτὰ τὰ ὠραῖα μάτια, τόσο γλυκά, αὐτὸ τὸ στόμα, αὐτὰ τὰ μάγουλα» καὶ συνεχίζει μὲ τὸ ἑλληνικὸ πρωτότυπο: «ΣΤΗΘΕΑ Δ' ΙΜΕΡΟΕΝΤΑ». Δὲν προχωρεῖ πρὸς πέρα, σεβόμενος τὴν αἰδῶ, μόνο προσθέτει ὑπαινιγματικά «Καὶ ὅσα φαντάζεσαι».

Ἔχουμε λοιπὸν ἓνα νεαρὸ Γάλλο ἐκπαιδευτικὸ ποὺ τὸν καΐνε δύο πάθη: τὸ πάθος γιὰ τὸν αἰώνιο ἑλληνισμὸ ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη, ὡς Γάλλος πολίτης, πνευματικὸ τέκνο τῆς πρόσφατης κοσμογονικῆς πολιτικῆς ἀλλαγῆς, παθιάζεται γιὰ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ τριπλοῦ ἐπαναστατικοῦ συνθήματος τοῦ '89: τὴν Ἑλευθερία, ποὺ τὸ '93 ἐφαρμόζεται ὡς δικαίωμα αὐτοδιάθεσης τῶν Λαῶν.

Πῶς λοιπὸν θὰ μπορούσε νὰ μὴ συγκινηθεῖ μὲ τὸ 1821 ὅπου ἐμφανίζονται σφικτοδεμένες ξαφνικά ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ Ἑλευθερία σὲ μιὰν διπλὴ ἱερὴ ὑπόθεση;

Πραγματικά, ἡ συγκίνησή του θὰ ἐκδηλώθηκε ταυτοχρόνα μὲ τὸ ξεκίνημα τῆς ἐθνικῆς ἐξέγερσης. Ἐκεῖ ποὺ φοιτητὴς ἀκόμα περνάει τὸ δύσκολο διαγωνισμὸ τῆς agrégation, σκέπτεται μὲ τὸν πιὸ πρακτικὸ τρόπο τοὺς ἀγωνιζόμενους Ἑλληνες. Στίς 8 Σεπτεμβρίου τοῦ 1821 γράφει τὰ ἐξῆς στὸ Ἡμερολόγιό του: «Σήμερα, εἶχα πάει στὸν ἔρανο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων (La Souscription des Grecs) ἀλλὰ τὸν βρῆκα κλειστό, avec indignation, μὲ ἀγανάκτηση».

Δὲν νομίζετε ὅτι ἡ αὐθόρμητη γρήγορη ἀπόφαση γιὰ ὕλική συμπαράσταση στὸν ἀγώνα τῶν φτωχῶν Ἑλλήνων Ἐπαναστατῶν, τὴν ὥρα ποὺ ὁ ἴδιος παλεύει γιὰ τὴν ἐπαγγελματικὴ του ἀποκατάσταση, καὶ ἡ ἀπογοήτευση ποὺ δὲν μπορεῖ ἀμέσως νὰ τὴν κάνει πράξη, ἀποτελεῖ μιὰ πρώτη εὐγλωττὴ ἀπόδειξη τῆς βαθειᾶς πίστεως του σὲ τοῦτο τὸν ἀναστάσιμο ἐθνικὸ ἀγώνα;

Τὸ ταμεῖο αὐτὸ μᾶς λένε ὅτι τό 'χει ἀνοίξει ἡ πρωτοβουλία δύο φιλελεύθερων Γάλλων πολιτῶν, δηλαδὴ τότε ἀντιμοναρχικῶν πολιτῶν: ὁ λαμπρὸς καθηγητὴς στὴ Σορβόννη Abel François Villemain, ποὺ γνώρισε τὸ μελλοντικὸ συνάδελφό του καὶ τὸν ἐντυπωσίασε ἡ πλούσια ἑλληνομάθειά του καὶ ὁ Fauriel, ὁ μεγάλος Fauriel μας, ποὺ λίγα χρόνια ἀργότερα, καθὼς εἶναι γνωστὸ, θὰ γεφυρώσει θριαμβευτικά τὴ λαϊκὴ ἑλληνικὴ ποίηση μὲ τὴν πανευρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη.

Ὅχι μόνο μὲ τὸ φτωχὸ φοιτητικὸ του πουγκί, ἀλλὰ μὲ τὴν πέννα του, ἐννοεῖ ὁ κιόλας φιλέλληνας νεαρὸς μας νὰ δώσει ἓνα χέρι βοήθειας στὸ λυτρωτικὸ ἀγώνα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Σημειώνοντας στὸ Ἡμερολόγιό του, στίς 5 τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1821, τὴν ἐπίσκεψή ἐνὸς φίλιου ζευγαριοῦ του, τῶν Fourey, ἀναφέρει ὅτι: «ὁ φίλος ἄρχισε νὰ

γράφει μιὰ ὥδῃ γιὰ τὴν ἐλευθερίᾳ τῆς Ἑλλάδας καὶ ἀποφασίσαμε νὰ τὴ μεταφράσουμε ἐλληνικὰ καὶ νὰ τὴ στείλουμε στὴν Ἑλλάδα». Δὲν ξέρουμε ἂν πραγματοποιήθηκε τὸ σχέδιο αὐτὸ μιᾶς ποιητικῆς συμπαράστασης στὴ μαχόμενη Ἑλλάδα καὶ ἂν ἔφτασε ἔστω καὶ μέσω τῆς ἀρχαίας γλώσσας στοὺς Ἕλληνες ἀγωνιστές. Ὅπως δὲν ξέρουμε ἂν ὁ ἴδιος, ὁ ἀπὸ μακριὰ σύμμαχος τοῦ ἐλληνισμοῦ, ἐξέφρασε τὴ συμπάθειά του μὲ τὸν γραπτὸ λόγο, ὅπως τὸ σκεφτόταν πάλι τὸ καλοκαίρι τοῦ '21. Προηγούμενα, φαίνεται, εἶχε σκοπὸ νὰ συγγράψει ἓνα πρῶτο πεζογράφημα.

Στις 27 Αὐγούστου πάντα τοῦ 1821, περπατώντας μὲ τὸν ἀγαπημένο συμφοιτητὴ του Poret, τοῦ διηγεῖται τὸ θέμα ἑνὸς ἄλλου διηγήματος. Πρόκειται γιὰ ἓνα νεαρὸ ὑπάλληλο τῆς γερμανικῆς πρεσβείας, ἐννοεῖται στὴν Πόλη. Στις πρῶτες σφαγὲς τῶν χριστιανῶν, προσπάθησε νὰ προστατέψει ἓνα ἐλληνικὸ σπῆτι καὶ τραυματίστηκε ἄσχημα. Γιὰ νὰ σωθεῖ τὸν πετάζανε σὲ μιὰ φυλακὴ. Στὸ ἴδιο κελὶ ρίχνουν καὶ μιὰ γυναίκα γιὰ νὰ γλυτώσει ἀπὸ τὶς κακοποιήσεις τοῦ ὄχλου, κρυφὰ ὅμως, καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ βρεῖ σεβασμὸ ἀπὸ τὸν συν-φυλακισμένο. Πρόβλημά τους ὡστόσο ὁ ἐπισιτισμὸς. Θυσιάζεται ὁ εὐγενικὸς ξένος καὶ τῆς δίνει ἀπὸ τὸ ψωμί του. Γρήγορα ὁ ἔρωτας νικάει τὸν οἶκτο. Ὁ ξένος βρίσκει τὸν τρόπο νὰ τὸ σκάσει. Ἡ γυναίκα ὅμως ἀρνεῖται στὴν ἀρχὴ νὰ τὸν ἀκολουθήσει, γιὰτὶ ἔχει ἄνδρα ποὺ ζεῖ στὴν Κωνσταντινούπολη. Μὲ τὰ πολλὰ τὴν πείθει, ἀλλὰ ἐκεῖ ποὺ φεύγουν μαθαίνουν ὅτι ὁ ἄντρας τῆς πέθανε, αἴσιο γεγονὸς ποὺ κανονίζει τὰ πάντα. Tout est bien qui finit bien. Ρομαντικὴ, εἰδυλλιακὴ, μελοδραματικὴ ἐπινόηση ἀλλὰ χαρακτηριστικὴ τῆς θερμῆς φιλελληνικῆς διάθεσης καὶ φαντασίας μιᾶς ὀλόκληρης εὐαίσθητης ἐποχῆς. Στὴν ἴδια ἐδῶ αἴθουσα, πρὶν ἀπὸ μερικὰ χρόνια, μιλώντας γιὰ τὴ μακρόχρονη μνήμη τοῦ Μάρκου Μπότσαρη στὴ Γαλλία, δὲν εἴχαμε ἀναφέρει τὸ ἱστορικὸ μυθιστόρημα ποὺ τὸ '27 ἔγραψε μιὰ Κυρία Daring γιὰ τὸ ἡρωϊκὸ ζεῦγος Μάρκος-Χρυσή;

Ἦρθε τώρα ἡ ἀποφασιστικὴ στιγμή τῆς ἀποκάλυψης ἀπὸ τὸν Fauriel, τὸ '24-'25, σὲ δύο τόμους, τῶν «Chants Nationaux Grecs» στὸ «Journal de Mes Lectures» ἔτσι τὰ ἀποκαλεῖ καὶ εἶναι χαρακτηριστικὸ ὅτι στὸ μυαλό του populaires (δημοτικὰ) μεταφράζεται ἀμέσως σὲ nationaux (ἐθνικὰ).

Βέβαια τὸ '28-'29 ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὸ κλασσικὸ παράδειγμα τοῦ Ὀμήρου, ὁ θαυμαστής τοῦ ἐθνολαϊκοῦ νεοελληνικοῦ τραγουδιοῦ τὸ βλέπει σὰν ἡμιτελὲς ἔργο: «des chants épars» ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔφτασε ἀκόμη στὴ συνολικὴ δημιουργία ποὺ λέγεται ἔπος καὶ πού, μὲ κάποια ρομαντικὴ ἀφέλεια, ἀναμένει τὴν πλήρη ὀλοκλήρωσή της. Τὴν ἀποψη αὐτὴ, τὴν διατυπώνει ὁ Michelet τὴν ὥρα ποὺ παραδίδει τὸ δέκατο πέμπτο μάθημα τῆς Ρωμαϊκῆς Ἱστορίας στὴν École Normale Supérieure.

Φαίνεται ἐπίσης ὅτι τὴν ἴδια ἐποχὴ δὲν εἶναι ἐντελὼς σίγουρος γιὰ τὴν τελικὴ νίκη τοῦ μαχόμενου ἐλληνικοῦ ἔθνους, παρόλο ποὺ τὴν εὐχεται συνεχῶς. Βλέπουμε

στό «Ἡμερολόγιο τῶν Ἀναγνώσεών» του ὅτι διάβασε μὲ μιὰ καθυστέρηση δύο χρόνων τὴν ἱστορικὴ μελέτη τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνα ἀπ' τὸν σπουδαῖο Pouqueville ποὺ ἦταν καὶ ἐλληνομαθής, χάρις στὴ φυλάκισή του τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ αἵωνα σὲ τούρκικες φυλακὲς καὶ ξέρουμε, τυχαίνει ὁ ὁμιλῶν νὰ τὸ ξέρει ἀπὸ προσωπικὴ πείρα, ὅτι ἡ φυλακὴ μπορεῖ νὰ γίνῃ καὶ πολύτιμο διδασκαλεῖο... Τὸ τετράτομο ὅμως ἔργο τοῦ Pouqueville ποὺ βγῆκε στὸ Παρίσι τὸ 1824 μὲ τίτλο: «Histoire de la Régénération de la Grèce» καὶ συνεχίζει «μὲ τὴν περίληψη τῶν γεγονότων ἀπὸ τὸ 1740 ἕως τὸ 1824» δὲν καλύπτει χρονολογικὰ τὸν Ἑλληνικὸ ἀγῶνα ἕως τὴν τελειωτικὴ νικητῆρια ἔκβαση. Μπορεῖ τὸ ἡμιτελὲς βιβλίον τοῦ Pouqueville νὰ ἐξηγεῖ μιὰ φράση τοῦ μαθήματος ποὺ κάνει ὁ Michelet στὴν École Normale Supérieure τὸ '29-29 καὶ ὅπου, ἀφοῦ μίλησε γιὰ τὴ νίκη τῶν Ἑλλήνων πᾶνω στοὺς Σταυροφόρους τῆς καταραμένης 4ης Σταυροφορίας, συνεχίζει: «Νίκησαν τοὺς Βαρβάρους τῆς Δύσης ὅπως σήμερα ἐλπίζουμε ὅτι θὰ νικήσουν τοὺς Βαρβάρους τῆς Ἀνατολῆς, γιὰτὶ οἱ πατεράδες μας τοὺς μεταχειρίζονταν ὅχι πολὺ καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι κάνανε οἱ Τούρκοι».

Σὲ λίγο ἡ φιλία θὰ ῥθει νὰ προσφέρει στὸν Michelet πιὸ συγκεκριμένες εἰδήσεις ἀπὸ τὴ χώρα. Πραγματικά, ἀπὸ τὸ 1828 ἕως τὸ '30-'31 ἀνακατεύεται κατευθεῖαν ὁ Michelet στὸ ἀκριβὸ σχέδιο τοῦ Edgar Quinet, ἀγαπημένου φίλου του ἀπὸ τὸ 1824, ποὺ τὸν συνάντησε στοῦ καθηγητῆ — φιλόσοφου Victor Cousin καὶ γρήγορα ἀδελφικοῦ συνοδοιπόρου του, σχέδιο γιὰ μετάβασή του στὸν Μοριά καὶ ἔκδοση σχετικῆς περιήγησης.

Τὸ μάθαμε ἐδῶ καὶ 15 χρόνια, ἀπὸ τὴ λαμπρὴ κριτικὴ ἐπανεκδοση τοῦ σχετικοῦ βιβλίου τοῦ Quinet μὲ γενικὸ τίτλο «La Grèce Moderne et ses rapports avec l'Antiquité» στὶς ἐκδόσεις Belles Lettres, ποὺ μᾶς χάρισε ὁ ἀφοσιωμένος φίλος Jean Tucco-Chala μὲ συνεργάτη τὸν Willy Aeschmann. Ἡ πρωτοβουλία τῆς ὀργάνωσης μιᾶς γαλλικῆς «Commission Scientifique de Morée» ποὺ καιρὸς θὰ ἔταν νὰ γίνῃ πιὸ γνωστὴ ἐπιτέλους σήμερα στὴν ἐλληνικὴ κοινὴ γνώμη, ἀνήκει στὸν Edgar Quinet. Τὸ εἶπαμε τότε στὴν ἴδια αἴθουσα ὅπου μιᾶς σήμερα. Εἶπαμε ἐπίσης ὅτι τὸν νεαρὸ μαθητευόμενο ἀρχαιολόγο, ποὺ ἐκείνη τὴν ἐποχὴ σπούδαζε στὴ Γερμανία, τὸν βοήθησε θετικὰ στὸ Παρίσι ὁ φίλος Michelet, τὸ πραγματικὸ alter ego του, μὲ ἐπίμονες συστάσεις στοὺς ἀρμοδίους, γιὰ νὰ διοριστεῖ μέλος τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἀποστολῆς καὶ νὰ μπορέσει τὸ 1829 νὰ πραγματοποιήσει τὸ ὄνειρό του, μπαρκάροντας στὶς 10 Φεβρουαρίου τοῦ 1829 στὴν Τουλῶνα πᾶνω στὸ πλοῖο Cybèle πρὸς τὸ Ναυαρίνο καὶ νὰ ζήσει τὴν ὠραία περιπέτεια ποὺ θὰ κρατήσῃ 70 μέρες: 39 ἔφιππος στὴν Πελοπόννησο, ἀπὸ τὸ Ναυαρίνο ἕως τὴν Ἐπίδαυρο καὶ 31 σὲ ἐκδρομὲς στὴν Αἴγινα, Ἀθήνα καὶ Σύρα. Στὴ διάρκεια τῆς περιήγησης οἱ δύο φίλοι ἀλληλογραφοῦν καὶ σὰν ξανασμίγουν στὸ Παρίσι συνεργάζονται καθημερινὰ στὴ συγγραφὴ τοῦ ὁδοιπορικοῦ.

Στην αρχή ο Michelet ήταν ακόμα επιφυλακτικός για τις ανθρώπινες συνθη-
κες του ταξιδιού. Μερικές διαδόσεις φαίνεται είχαν φτάσει στη Γαλλία, παρου-
σιάζοντας με άρνητικό τρόπο τη μεταπολεμική κατάσταση του ρημαγμένου, του καη-
μένου Μοριά. Τον Μάρτη του '25 γράφει ο Michelet στο φίλο του: «Μαθαίνω από
σας ότι αναχωρείτε για τη χώρα των Μανιατών με τρεις ανθρώπους. Μήπως είναι
μεγάλη άπερισκεψία; Δεν έχω τόσο εμπιστοσύνη στη φιλοξενία των Έλλήνων» και
προσθέτει άμέσως το ρεαλιστικό, ανθρώπινο επιχείρημα: «Οί πειρασμοί είναι δυνα-
τοί σέ ανθρώπους που πεθαίνουν τής πείνας».

Κατηγορηματική όμως έρχεται ή διάψευση από το φίλο ταξιδιώτη, που το γρά-
φει από την Αΐγινα ότι: «Οί έξαθλιωμένοι Έλληνες είναι ύπέρ το δέον φιλόξενοι και
ο περιηγητής χαίρει πλήρους ασφάλειας». Μάλιστα προσθέτει ότι «άπό ύγεία πάει
καλύτερα έδω, παρά στη Γερμανία». Φαίνεται ότι ή άναγκαία λιτότητα τον ώφέ-
λησε. Και πάλι από τη Μεθώνη βεβαιώνει ότι οί «Έλληνες είναι πολύ συμπα-
θητικοί, άληθινοί φίλοι».

Άπό 'δω και έμπρός ο Michelet βλέπει τον βασανισμένο και γενναιόδωρο τόπο
μέ το μάτι του νεοφώτιστου φιλέλληνα φίλου του. Στόν ίδιο φίλο ο Michelet χρω-
στάει, καθώς το γράφει το καλοκαίρι του '29, καινούργια δημοτικά τραγούδια,
φερμένα από το Μοριά.

Σ' όλη τη διαδρομή τής συγγραφής του βιβλίου του δέν έπαψε ο Quinet νά
συμβουλευέται τόν εκ των προτέρων πνευματικό συνοδοιπόρο του, ώστε λέει, με
πολλή σεμνότητα και φιλική εύγνωμοσύνη, πώς το φαίνεται ότι το γράψανε μαζί.
Ύστερα άπ' όλη αυτή την προσεκτική συνεργασία, το όδοιπορικό βγαίνει στο Παρίσι
άρχες Οκτωβρίου του '29.

Λίγες μέρες μόνο μετά, στις 12 Οκτωβρίου, δημοσιεύεται μιá από τις πρώτες
παραρτιάσεις του βιβλίου στο Le Temps, στη θέση του feuilleton, από τόν πιό
ένδεδειγμένο αναγνώστη, το συνεργάτη Jules Michelet. Άφου έπαινει την άποφασι-
στικότητα του ταξιδιώτη που ξεκίνησε για την Έλλάδα παρά την «άρνητική γνώμη
των φίλων του», δίνει μιá σύντομη μά μεστή εικόνα του μεταπολεμικού Έλληνικού
τόπου που, πιστή, καθώς γράφεται στο πνεύμα του περιηγητή, άποτελεί ένα λιτό μά
πολύ θετικό έπαινο για τόν έξουθενωμένο μά φιλόξενο έλληνικό λαό. Γράφει χαρακτη-
ριστικά: «Πρέπει νά θυμηθεί κανείς τη γνώμη που επικρατούσε πριν από δύο χρόνια,
γι' αυτό το λαό και γι' αυτή τη χώρα, τά δειλά προληπτικά μέσα που νόμιζε κανείς ότι
έπρεπε νά περιστοιχίζουν τούς φόβους που έμπνέανε το άνθυγιεινό κλίμα και ή άγριό-
τητα των κλεφτών, που ή φρίκη ενός έξοντωτικού πολέμου τούς κρατούσε άκόμα επί-
φοβους. Ο ταξιδιώτης όλα αυτά δέν τά λογάρισε, έμπιστεύτηκε αυτούς τούς “βαρβά-
ρους”, τούς ζήτησε νά τόν φιλοξενήσουν, έφαγε από το ψωμί τους και κοιμήθηκε κάτω

ἀπὸ τὴν προστασία τους. Δὲν βρῆκε λόγο νὰ μετανιώσει γι' αὐτό. Τὸν δέχθηκαν σὰν ἀδελφὸ τους καὶ συχνὰ αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι ποὺ ζοῦσαν μὲ χόρτα καὶ ρίζες δὲν δέχθηκαν τὰ χρήματά του. Ἡ θαρραλέα ἐμπιστοσύνη τοῦ ταξιδιώτη τὸν ἔκανε ἱκανὸ νὰ νιώσει αὐτὸ τὸν λαὸ καὶ νὰ μᾶς δώσει τὸν πιὸ ἀξιοπρόσεκτο πῖνακα τῆς Ἑλλάδας ποὺ εἶδαμε ἴσαμε σήμερα».

Ἐκδηλῇ ἐδῶ ἡ ἀπὸ ὁσμωση φιλελληνικὴ συμπάθεια. Τὸ ὥραϊο γιὰ τὴν ἔρευνά μας εἶναι ὅτι ἡ συμπάθεια δὲν ὑπῆρξε φευγαλέα καὶ ἀπεναντίας ἐπέζησε τῆς τυχαίας, προφορικῆς καὶ βιβλιακῆς, ἀνακάλυψης καὶ νίκησε τὸ χρόνο.

Πραγματικὰ τὸ 1837, περίπου 10 χρόνια μετὰ τὸ τέλος τοῦ Ἀγῶνα, ὁ ἱστορικὸς μας τὸν ξαναστοχάζεται μαζί μὲ τὸν ἰδιοφυῆ σκαπανέα τῆς λαϊκῆς ποίησης, τὸν Φωριέλ, κάπως ἀπροσδόκητα, ἐνῶ γράφει τὴ μελέτη του: *Origines du Droit Français*. Ἐθνικὸ τὸ θέμα, ἀλλὰ μὲ τὴν παγκοσμιότητα ποὺ χαρακτηρίζει τὴ σκέψη του, παρατηρεῖ σὲ μιὰ ὑποσημείωση ὅτι ὑπάρχουν σύμβολα ποὺ συναντᾶμε σήμερα «στὴν μοντέρνα βαρβαρότητα», καθὼς τὴ χαρακτηρίζει (τί θὰ ἔλεγε σήμερα γιὰ τὴν ἐποχὴ μας!) καὶ ποὺ μᾶς γυρίζει σ' ἓνα πανάρχαιο παρελθόν. Τέτοια εἶναι ἡ περίπτωση τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ Ἑλλάδα εἶναι καὶ Ἀνατολή. Ὁ ἀναγνώστης τοῦ Pouqueville θυμᾶται: «Ἐμεῖς, αὐτὰ τὰ τελευταῖα χρόνια, ὅταν ἀκούγαμε νὰ μᾶς διηγοῦνται τίς θαυμαστὰς μάχες στὸ Σούλι, μήπως δὲν πιστεύαμε ὅτι ἀνατρέχαμε στοὺς αἰῶνες, ὅχι τοῦ Λεωνίδα ἀλλὰ τοῦ Θησέα...; Τὰ τραγούδια τῶν σημερινῶν κλεφτῶν μᾶς θυμίζουν μερικὲς φορὲς τίς χορωδίες τοῦ Αἰσχύλου. Ὁ Ὀλυμπος κι ὁ Κίσσαβος, τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν» — καὶ ἀναφέρει τοὺς ἐπόμενους στίχους τοῦ ἀξιοθαύμαστου Θεσσαλικοῦ τραγουδιοῦ μὲ τὸν ἡρωϊκὸ, θὰ λέγαμε τὸν ἐπικὸ διάλογο, ἀνάμεσα στὸν ἀετὸ καὶ τὸν ἀντρειωμένο καὶ προσθέτει: «ἔχω κάπως ἀλλάξει πρὸς τὸ τέλος τὴν ὥραία μετάφραση τοῦ Κυρίου Fauriel (βλέπε τὴ συλλογὴ του, πρῶτος τόμος, σελ. 38). Κυρίως ἐπέμεινα νὰ μεταφράσει “Κεφάλι μου (*ma tête*)” καὶ λίγο παρακάτω, τὸ κεφάλι ἀπαντάει: “Πουλάκι μου, *mon oiseau*”· καὶ τὸ τελικὸ σχόλιο: *sublime familiarité entre deux êtres* (οἰκειότητα γεμάτη μεγαλοσύνη ἀνάμεσα σὲ δύο ὄντα) ποὺ, *échangent leur substance*, (ἀνταλλάζουν τὴν οὐσία τους), σχόλιο ποὺ ἐντείνει τὴν ἀνυπομονησίᾳ μας νὰ πάρουμε ἐπιτέλους στὰ χέρια μας τὴ μεγάλη ἐπανεκδοσὴ ποὺ ἐτοίμασε στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Ρεθύμνου ὁ Φωριελίστας καθηγητῆς Ἀλέξης Πολίτης¹.

1. Δημοσιεύτηκε σὲ Β' ἔκδοσι στὸ Ἡράκλειο 1999 (πανεπιστημιακὲς ἐκδόσεις Κρήτης καὶ Ἀλέξης Πολίτης) μὲ τίτλο *Claude Fauriel-Ἑλληνικὰ Δημοτικὰ Τραγούδια*. Α' τ. 376 σελ. Β' τ. 353 σελ.

Ἔτσι τὸ σὸκ αὐτὸ ἀπὸ τὸ κλέφτικο τραγούδι συγκλόνισε τὸ ρομαντικὸ ἀναγνώστη τουλάχιστον γιὰ 12 δλόκληρα χρόνια. Ἄν βγοῦμε γιὰ ἓνα λεπτὸ ἀπὸ τὰ χρονολογικὰ πλαίσια τῆς σημερινῆς ὁμιλίας, ἡ σύντομη παρέκβαση θὰ μᾶς χαρίσει μιὰ ἀκόμα πιὸ καταπληκτικὴ περίπτωση.

Πρόκειται γιὰ τὸ καλλιτεχνικὸ τέρας, ἀπ' ὅλες τὶς ἀπόψεις, ποὺ λέγεται Victor Hugo. Εἶχε κιόλας θυμηθεῖ σὲ ποιήματά του τὸν Μπότσαρη καὶ τὸν Τζαβέλλα, καὶ νὰ ποὺ τὸ 1870, ὕστερα ἀπὸ τὴν αὐτοεξορία του στὰ ἀγγλονορμανδικὰ νησιά, ποὺ κράτησε ὅσο καὶ ἡ δικτατορικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντα τοῦ Τρίτου, ἐπιστρέφει στὴν πατρίδα τὴν ταπεινωμένη ἀπὸ τὴ στρατιωτικὴ ἥττα καὶ σ' ἓνα ποίημά του, *Octobre*, τῆς συλλογῆς *L'Année Terrible*, τοῦ ξεφεύγει ἓνα ἀπροσδόκητο ἐπιφώνημα:

J'ai dit à ce Paris comme le klefte à l'aigle

Mange mon cœur, ton aile en croitra d'un empan.

(Ὅπως ὁ κλέφτης στὸν ἀετὸ εἶπα κι ἐγὼ στὸ Παρίσι,

Φάε τὴν καρδιά μου νὰ γενεῖ μιὰ πῆχυ τὸ φτερό σου)

Ὁ Γάλλος ποιητῆς ξαναζεῖ ξαφνικὰ τὴν τρανταχτὴ ἐπίκληση τοῦ ἐτοιμοθάνατου Μοραῆτη, σαράντα πέντε χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴ μέρα ποὺ τὴν ἀνακάλυψε, διαβάζοντας τὴ συλλογὴ τοῦ Fauriel καὶ ποὺ σφράγισε μιὰ γιὰ πάντα τὴν ἐπικὴ του φαντασία καὶ εὐαισθησία.

Ἐχομε ὅμως μιὰν ἄλλη μαρτυρία, πιὸ γενικὴ, τῆς μοναδικῆς πιστότητας μὲ τὴν ὁποία ὁ οὐμανιστὴς ἱστορικός μας ἀγκαλιάζει τὴν ἀναστημένη Ἑλλάδα. Αὐτὸ τὸ 1846, τὴ στιγμὴ ποὺ ἡ κοινὴ γνώμη, γι' αὐτὴ τὴν πετσοκομμένη βαυαρικὴ μοναρχία, τὸ νέο Ἑλληνικὸ κράτος, δὲν βρίσκει πιὰ καμμιά συμπάθεια καὶ συμπαράσταση, ἀλλὰ λησμονιά, ἀδιαφορία, ἂν ὅχι εἰρωνεία καὶ σατυρικὴ διάθεση. Σ' αὐτοὺς τοὺς ἀδιάφορους καὶ μισέλληνες ὁ ἀφοσιωμένος φίλος τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐθνοτήτων, ὁ πιστὸς σύμμαχος τῶν ἀλύτρωτων λαῶν (τοῦ ἰταλικοῦ, τοῦ πολωνικοῦ, τοῦ ρουμανικοῦ κατόπιν) ἀπαντᾷ μὲ μεγαλοπρέπεια, σὲ μιὰ σημείωση ποὺ ἔγραψε ἐτοιμάζοντας τὸ δεῦτερο μάθημα ποὺ κάνει ἐκείνη τὴ χρονιά στὴν πανεπιστημιακὴ κορφή ποὺ λέγεται *Collège de France*, ποὺ τελικὰ τὴ σκαρφάλωσε τὸ '38 καὶ ἀπ' ὅπου θὰ τὸν κατεβάσουν τὸ 1852 οἱ πολιτικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἀντιδραστικὲς δυνάμεις. Διακηρύττει λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ γραπτὸ ποὺ ἴσως ἐκφωνήθηκε ἴσως ὅχι, ξέρομε μόνο ὅτι δὲν τυπώθηκε, «*Les Nations sont indestructibles. Τὰ ἔθνη δὲν καταστρέφονται. Δὲν μοιάζουν καθόλου μὲ τὸ ἄτομο. Αὐτὸ ποὺ ἀποκαλοῦν τὸ θάνατό τους εἶναι ἀκριβῶς ἡ πηγὴ τῆς δυνάμεώς τους. Ὁ δῆθεν θάνατος τῶν ἔθνων εἶναι μιὰ αὐστηρὴ ζωογόνηση. Μαζεύονται στὸν ἑαυτὸ τους, ὑποφέρουν καὶ τότε μέσα στὸν πόνο τους βρίσκουν τὴν ἀληθινὴ βαθεῖα χαρὰ ποὺ ποτὲ δὲν θὰ ἐβγαίνει ἀπ' αὐτά*». Καὶ ὕστερα ἀπὸ τὴ γενικὴ αὐτὴ θεωρία, τὸ παράδειγμα ποὺ μᾶς ἐνδια-

φέρει. "Ας τὸ διαβάσουμε πρῶτα στὸ πρωτότυπο: «Voyez la Grèce, comme il y a cent ans, dans sa tombe, elle se met à rêver, elle rêve des chants plus antiques que Pindare. Eh bien! la Grèce est sûre de vivre» (Κοιτάξτε τὴν Ἑλλάδα, πῶς ἐδῶ καὶ 100 χρόνια, μέσα στὸν τάφο της, ἀρχίζει καὶ κάνει ὄνειρα, ὀνειρεύεται τραγούδια πρὸ ἀρχαῖα ἀπὸ τὸν Πίνδαρο. "Ε, λοιπὸν ἡ Ἑλλάδα εἶναι σίγουρη ὅτι θὰ ζήσει).

Κρίμα ποὺ ὁ Φωριέλ δὲ μπόρεσε οὔτε ν' ἀκούσει οὔτε νὰ διαβάσει αὐτὴ τὴν ὡραία acte de foi (ὁμολογία πίστεως) στὸ μέλλον τῆς ἀναγεννημένης Ἑλλάδας, ποὺ τόσο θὰ τὸν χαροποιούσε, ἀλλὰ φεῦ! δυὸ χρόνια νωρίτερα ἡ ἀρρώστια τὸν εἶχε ἀφανίσει ἀπὸ τὸν κόσμον τῶν πιστῶν φιλελλήνων. Μακάρι νὰ τὸ εἶχε πάρει εἴδηση ὁ διάδοχός του στὴν Σορβόνη Frédéric Ozanam, ὁ προοδευτικὸς ἅγιος ἀλλὰ δυστυχῶς ὅχι νεοελληνιστὴς Ozanam.

Εἶναι ἐξαιτίας τῆς κατηγορηματικῆς αὐτῆς δήλωσης, ποὺ ἤθελα σήμερα, 200 χρόνια ἀπὸ τὴ γέννησή του, νὰ τιμήσω τὸν Jules Michelet ὡς προφήτη τοῦ ἀναστημένου ἑλληνισμοῦ, καὶ μὲ τίς δύο σημασίες τῆς λέξης «προφήτη», ὡς ἐρμηνευτὴ τῆς θέλησης τοῦ Θεοῦ, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ποῦ, μὲ ὅλη τὴ δικαιολογημένη ἀντικληρικὴ ἐπιθετικότητά του ἐξακολούθησε νὰ τὸν πιστεύει καὶ δεύτερον ὡς ὀξυδερκὴ μάντη τοῦ μέλλοντος.

Τὸ 1848 μέσα στὸ ἀναγεννητικὸ κλίμα τῆς νεαρᾶς, τόσο γεμάτης ὑποσχέσεις ἀλλὰ φεῦ! ὀλιγόχρονης Τρίτης Γαλλικῆς Δημοκρατίας, ὁ τότε πενηντάρης μὲ τὴν πάντα ἐφηβικὴ ψυχὴ ἱστορικός μας, γράφοντας στὸν ἀγαπημένο του φίλον καὶ συν αγωνιστὴ δημοκράτη Alfred Dumesnil, δηλώνει ἐπιγραμματικά: «Tout vient à celui qui dure» ("Ὅλα ἔρχονται σ' ὅποιον νικᾷ τὸ χρόνο).

"Αν ζοῦσε σήμερα ὁ προφήτης τοῦ νικηφόρου νεοελληνισμοῦ Jules Michelet θὰ χαιρόταν τὰ πάμπολλα δημιουργήματα, κυρίως στὸν ἐκπολιτιστικὸ τομέα, καὶ πρὸ ἰδιαίτερα στὸν χῶρον τῆς ποιητικῆς δημιουργίας, ποὺ ἐδῶ καὶ 170 χρόνια, ἀπὸ τὸ Σολωμὸ ἴσαμε τοὺς Σικελιανό, Σεφέρη, Ἑλύτη, Ρίτσο καὶ βέβαια Καβάφη, ἤρθαν στὸν ἐπίμονο Νέο Ἑλληνισμό καὶ μὲ τὴν ἴδια πεποίθηση θὰ τοῦ εὐχόταν γιὰ τὸν καινούργιον αἰῶνα ἄλλης φύσεως ἐπιτεύγματα καὶ νίκες.

"Ας εἶναι αὕτὴ καὶ ἡ δική μας προσωπικὴ φλογερὴ εὐχὴ γιὰ τὴν τρίτη ἐκατονταετηρίδα του.

BIOGRAPHIE ET BIBLIOGRAPHIE

de Jules Michelet (1798-1874)

A. BIOGRAPHIE

- 1798 22 août. Naissance à Paris, 16, rue de Tracy.
- 1808 Son père emprisonné pour dettes.
- 1809-1810. Travail dans l'imprimerie de son père.
- 1810-1812. Etudes à la Pension Mélot avec Paul Poincot.
- 1812 L'imprimerie de son père est interdite.
- 1812 1816. Etudes au Collège Charlemagne.
- 1815 9 février, mort de sa mère. Installation rue de Buffon.
- 1816 23 juin, baptême. Remporte trois prix au Concours général.
- 1817 Baccalauréat. Répétiteur à l'Institution Briand.
- 1818 Licence. Installation rue de la Roquette.
- 1819 Doctorat ès lettres.
- 1821 Mort de son ami Poincot. Agrégation des lettres. Agrégé-suppléant au Collège Charlemagne.
- 1822-1827. Professeur d'histoire au Collège Sainte-Barbe.
- 1823 Décembre. Mort de Mme Fourcy, sa marraine.
- 1824 20 mai. Mariage avec Pauline Rousseau.
- 28 août. Naissance de sa fille Adèle.
- 1825 Rencontre Edgar Quinet chez Victor Cousin.
- Discours de distribution des Prix à Sainte-Barbe.
- 1826 Postule chaire à l'Ecole Normale. Pneumonie.
- 1827 Janvier. Nommé professeur à l'Ecole Normale.
- 1827-36. Cours à l'Ecole Normale (phil. et hist., histoire seule à partir de 1829).
- 1828 Voyage en Allemagne. Professeur de la princesse de Berry.
- 1829 17 novembre. Naissance de son fils Charles.
- 1830 Mars-avril. Voyage en Italie.
- Révolution de juillet. Professeur de la princesse Clémentine.
- Octobre. Nommé aux Archives chef de la section historique.
- 1831 Voyage en Normandie et en Bretagne.
- 1833 Novembre. Nommé suppléant de Guizot à la Sorbonne. Le cours durera deux ans (1834-1835).
- 1834 Voyage en Angleterre avec Chéruef.
- 1835 Inspection des bibliothèques et des archives d'Aquitaine.
- 1836 Installation rue des Postes (rue Lhomond).
- 1837 Voyage en Belgique et Hollande.
- 1838 Février. Nommé au Collège de France (histoire et morale).
- Elu à l'Académie des Sciences morales et politiques.
- Voyage à Venise. Renonce à sa chaire de l'Ecole Normale.

- 1839 Voyage à Lyon. 24 juillet, mort de Pauline.
- 1840 Se lie avec Mme Dumesnil. Voyage en Belgique.
— Mickiewicz au Collège de France.
- 1841 Edgar Quinet au Collège de France.
- 1841 Mme Dumesnil chez Michelet. Séjour à Vescoeuil.
- 1842 31 mai. Mort de Mme Dumesnil. Voyage en Allemagne.
- 1843 Michelet renonce à ses cours aux Tuileries.
— Adèle épouse Alfred Dumesnil. Voyage en Suisse.
- 1844 Janvier-mai. Enseignement conjugué de Michelet, Quinet et Mickiewicz. Voyage en Provence.
- 1845 Campagne cléricale contre l'enseignement de Michelet.
- 1846 18 novembre. Mort du père de Michelet.
- 1847 Voyage en Hollande. Premières lettres d'Athénaïs Mialaret.
- 1848 Cours de Michelet suspendu. Révolution de février. 6 mars, reprise triomphale des cours au Collège de France. Athénaïs Mialaret arrive à Paris.
- 1849 12 mars. Mariage avec Athénaïs Mialaret. Installation rue de Villiers.
- 1850 Naissance et mort de leur fils, Yves Jean-Lazare.
- 1851 Février-mars. Manifestation au cours de Michelet.
— Suspension du cours. Coup d'Etat du 2 décembre.
- 1852 Avril-juin. Michelet destitué du Collège de France et des Archives. Il se retire à Nantes.
- 1853 Octobre. Séjour à Paris, puis en Italie (Nervi).
- 1854 Séjours à Gênes, Turin, Acqui (bains de boue).
— Retour à Paris par la Suisse. Installation rue de l'Ouest (d'Assas).
- 1855 Mort d'Adèle et de Mickiewicz.
— Voyages en Hollande et en Normandie.
- 1856 Été. Voyage en Suisse.
- 1857 Été. Séjour à Fontainebleau.
- 1858 Séjourne à Hyères, Granville et Paris.
- 1859 Été en Saintonge.
- 1860 Été en Normandie.
- 1861 Normandie. Veytaux (Suisse). Toulon.
- 1862 Mort de son fils Charles. Été en Normandie.
- 1863 Séjours à Montauban et Saint-Jean-de-Luz.
- 1864 Été en Normandie.
- 1865 Séjours à Veytaux (avec Quinet) et Aix-les-Bains.
- 1866 Séjour à Hyères.
- 1867 Hyères. La Suisse. Paris.
- 1868 Hyères. La Suisse. Paris.
- 1869 Paris. Voyage en Suisse.
- 1870 Il signe le manifeste Karl Marx pour la paix.
— Guerre franco-allemande. Il se retire à Florence.
- 1871 30 avril-22 mai. Attaques d'apoplexie à Pise et à Florence. Séjours en Suisse et à Hyères.
- 1872 Mai, retour à Paris. Octobre, main paralysée.
- 1873 Été en Suisse. Retour définitif à Hyères.
- 1874 9 février. Mort à Hyères.
- 1876 16-18 mai. Transport du corps à Paris et inhumation au Père-Lachaise.
- 1898 13 et 24 juillet. Fêtes du Centenaire de Michelet.
- 1899 Mort de Mme Michelet.

B. BIBLIOGRAPHIE

- 1820 Début du *Journal* et du *Mémorial*
 1824 Entreprend traduction de Vico.
 1825 *Tableau chronologique de l'Histoire moderne*.
 1826 *Tableaux synchroniques de l'Histoire moderne*.
 1827 *Principes de la Philosophie de l'Histoire* (traduction de Vico).
 1827 *Précis de l'Histoire moderne* (I).
 1828 *Précis de l'Histoire moderne* (II).
 1831 *Introduction à l'Histoire universelle. Histoire romaine, I, II*.
 1833 *Précis de l'Histoire de France. Histoire de France, I-II (jusqu'à 1270)*.
 1835 *Mémoires de Luther*.
 1837 *Histoire de France, III (1270-1380). Origines du droit français*.
 1840 *Histoire de France, IV (1380-1422)*.
 1841 *Procès des Templiers* (Documents inédits).
 1841 *Histoire de France, V (Jeanne d'Arc)*.
 1843 *Les Jésuites*.
 1844 *Histoire de France, VI (Louis XI)*.
 1845 *Du Prêtre, de la Femme et de la Famille*.
 1846 *Le Peuple*.
 1847 *Histoire de la Révolution française, I-II*.
 1849 *Histoire de la Révolution, III*.
 1850 *Histoire de la Révolution, IV*.
 1851 *Histoire de la Révolution, V*.
 — *Projet d'une Légende d'or de la Démocratie*. Premier fragment: Koseiuszko.
 1853 *Histoire de la Révolution, VI. Les Principautés danubiennes*.
 1854 *Légendes démocratiques du Nord*.
 — *Les Femmes de la Révolution*. Rédige *Le Banquet*.
 1855 *Histoire de France, VII (Renaissance) et VIII (Réforme)*.
 1856 *Histoire de France, IX (Guerres de Religion) et X (Ligue). L'Oiseau*.
 1857 *Histoire de France, XI (Henri IV). L'Insecte*.
 1858 *Histoire de France, XII (Louis XIII). L'Amour*.
 1859 *La Femme*.
 1860 *Histoire de France, XIII (Louis XIV)*.
 1861 *La Mer*.
 1862 *Histoire de France, XIV (Louis XIV). La Sorcière*.
 1863 *Histoire de France, XV (Régence)*.
 1864 *La Bible de l'Humanité*.
 1866 *Histoire de France, XVI (Louis XV)*.
 1867 *Histoire de France, XVI (Louis XVI)*.
 1868 *La Montagne*.
 1869 Nouvelles préfaces pour *l'Histoire de la Révolution et l'Histoire de France. Nos Fils*.
 1871 *La France devant l'Europe*.
 1872 *Histoire du XIXe siècle, I*.
 1873 *Histoire du XIXe siècle, II*.
 1874 termine *Histoire du XIXe siècle, III*.

R É S U M É

Depuis le collège, l'imaginaire et la réflexion de Jules Michelet sont largement aimantés par la Grèce antique dont il a pratiqué de près la langue et, dans l'original, la plupart des grands écrivains. Mais dès septembre 1821, il milite aux côtés des Grecs modernes insurgés. En 1829, il collabore avec sympathie à la rédaction du témoignage oculaire de son ami philhellène Quinet sur la Grèce libérée. En 1846 encore Michelet prophétise: «la Grèce est sûre de vivre».